

ОНЛАЙН-ОСВІТА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ON-LINE EDUCATION IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF THE INFORMATIONAL SOCIETY

У статті ідентифіковано відмінності між поняттями «дистанційна освіта» та «електронне навчання». Розкрито змістові характеристики онлайн-освіти, описано її переваги та недоліки порівняно з традиційною освітньою послугою. Представлено результати SWOT-аналізу впровадження онлайн-освіти та сформульовано умови її поширення в Україні. Охарактеризовано особливості організації онлайн-освіти в Україні.

Ключові слова: інформаційне суспільство, дистанційне навчання, електронне навчання, онлайн-освіта, Інтернет-ресурси.

В статье идентифицированы различия между понятиями «дистанционное образование» и «электронное обучение». Раскрыта содержательная характеристика онлайн-образования, описаны его преимущества и недостатки по сравнению с традиционной образовательной услугой. Представлены результаты SWOT-анализа

внедрения онлайн-образования и сформулированы условия его распространения в Украине. Охарактеризованы особенности организации онлайн-образования в Украине.
Ключевые слова: информационное общество, дистанционное обучение, электронное обучение, онлайн-образование, Интернет-ресурсы.

The article identifies the differences between the concepts of «distance education» and «e-learning». The substantial characteristics of on-line education are disclosed, its advantages and disadvantages are described in comparison with the traditional educational service. The results of the SWOT-analysis of the introduction of on-line education are presented and conditions for its spread in Ukraine are formulated. Characteristics of the organization of on-line education in Ukraine are characterized.

Key words: information society, distance learning, e-learning, on-line education, Internet resources.

УДК 658.8

Дейнега І.О.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Рівненський державний
гуманітарний університет

Постановка проблеми. Світові трансформаційні процеси, спричинені глобалізацією ринків, інформатизацією господарських процесів і посиленням міжнародної міграції, динамічно відобразилися на всіх сферах діяльності українського суспільства. Вплив цих процесів на діяльність вітчизняних освітніх закладів, особливо закладів вищої освіти (ЗВО), проявився передусім у зростанні чутливості споживачів до параметрів якості освітніх послуг. Невідповідність якості освітніх послуг очікуванням споживачів є однією з основних причин міграції абітурієнтів на навчання за кордон та низького рівня присутності іноземних студентів в Україні. Новітні методи навчання, зокрема онлайн-освіта, є не тільки засобом, який дасть змогу підвищити рівень якісних параметрів освітніх послуг, ставши альтернативною формою передачі знань, а й одним із методів розширення обізнаності цільової аудиторії про заклад, що їх продукує, та за рахунок цього зростання кількості потенційних абітурієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням умов реалізації онлайн-освіти в середовищі отримання професійних знань займалася низка вітчизняних науковців, серед яких: О. Мамон [1], Н. Самолук, М. Швець [2], І. Іванюк [3], О. Вовк [4], К. Бугайчук [5].

Постановка завдання. Метою статті є виявлення специфіки реалізації технології онлайн-освіти та можливостей її адаптування під час надання послуг освітніми організаціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея дистанційного навчання не є новою. Його практичне застосування відбулося майже 100 років тому. Спочатку дистанційне навчання

реалізовувалося через пошту за рахунок відправки закладом освіти дидактичних матеріалів, вправ і завдань учням та студентам. Такий спосіб організації освітнього процесу, пізніше підсилений записаними на аудіо- та відеокасетах навчальних занять, у деяких країнах використовується ще й сьогодні. У 1920-х роках з'явилося «освітнє радіо», а в 1945 р. за ініціативою Державного університету штату Айова було започатковано «освітнє телебачення» [6]. Інтенсивний розвиток дистанційного навчання розпочався лише в 90-х роках минулого століття і був зумовлений відкриттям і поширенням Інтернету. Саме це інформаційне середовище забезпечило дистанційному навчанню стійку позитивну динаміку.

Онлайн-освіта, або електронне навчання, – термін, що визначає метод викладання з використанням комп'ютерів та Інтернету. Він дає змогу навчатися, беручи участь у різноманітних курсах і тренінгах, не залишаючи власного помешкання.

У новому Законі «Про освіту» дистанційна освіта розглядається як «індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається переважно за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [7]. Згідно із цим тлумаченням, важливими відмінностями такої форми освіти від інших є віддаленість учасників, використання інформаційно-комунікаційних технологій, процес навчання відбувається у комп'ютерній мережі, спілкування між окремими учасниками є двостороннім, викладання ґрунтується на відповідно під-

готовленій методології, система освіти підтримується дистанційною платформою навчання.

На противагу українській термінології у закордонній практиці організації освітнього простору розмежовуються поняття «дистанційна освіта» (Distance Education) та «електронне навчання» (Electronic Learning, E-learning), при цьому дистанційна освіта не передбачає обов'язкове використання онлайн-ресурсів на противагу електронному навчанню. Дистанційна освіта являє собою загальний всеосяжний термін, що використовується для визначення фізичної відстані між учителями та учнями під час освітнього процесу [3].

З іншого боку, науковці зазначають, що «електронне навчання» не обов'язково має здійснюватися на відстані (наприклад, воно може проходити у аудиторіях освітнього закладу). Тоді ж як дистанційне навчання як кореспондентська модель не обов'язково використовує можливості мережі Інтернет та комп'ютера [5]. У цьому й є принципові відмінності між зазначеними термінами. Проте якщо українське законодавство не розмежовує цих понять, то, відповідно, доречно використовувати їх як слова-синоніми.

У публікації термін «онлайн-освіта» використовується як форма освітнього процесу, що передбачає віддаленість викладача та учня (студента) у поєднанні з обов'язковим використанням онлайн-технологій.

Онлайн-освіта, як й електронне навчання, як інформаційні канали передачі знань може засто-

совувати засоби масової інформації, які забезпечують текст, аудіо, зображення, анімації, потокове відео, а також технологічні програми та процеси (відео- та аудіокасети, супутникове телебачення, CD/DVD-ROM, комп'ютерне навчання, інтранет/екстранет та веб-орієнтоване навчання) [4].

Сама можливість отримання знань без фінансових, часових, географічних обмежень, яка іноді присутня через віддаленість між джерелом та отримувачем навчальної інформації, є сильною конкурентною перевагою онлайн-освіти. Водночас така форма освіти має й окремі недоліки (табл. 1).

Імідж і репутація організації, що надає онлайн-освітні послуги, зростає за рахунок розширення цільового ринку, позиціювання її на ринку як постачальника широкого асортименту послуг і такої, що прагне максимально задовольнити потреби своїх клієнтів.

Американські дослідники вважають, що основною перевагою, що отримують ЗВО від упровадження онлайн-освіти, є можливість охоплення двох дуже важливих і перспективних цільових сегментів освітнього ринку: дорослих учнів та іноземних студентів [8]. Онлайн-освіта дає змогу залучити також в освітнє середовище верстви населення з обмеженими можливостями, що накладає на таку форму освіти додаткове соціальне навантаження.

На думку О. Мамона, такі технології навчання дають змогу підвищити результативність навчального процесу в умовах неухильного збільшення

Таблиця 1

Переваги та недоліки онлайн-освіти

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • зниження витрат на реалізацію освітнього процесу; • підвищення стандартизації знань; • збільшення та спрощення контактів із викладачем, експертом або тренером; • підвищення якості навчання за рахунок можливості додаткового прослуховування незрозумілих фрагментів навчального матеріалу; • можливість швидкого осучаснення, доповнення змісту навчального матеріалу; • адаптація освітнього процесу під особливості ритму життя особи, що навчається; • контекстуальність, багатопоточність та індивідуалізація навчання; • цікава для молоді форма навчання; • можливість використання необмеженої кількості наочного матеріалу; • можливість більш ефективного використання людського капіталу освітньої організації; • можливість використання як ефективного доповнення до інших методів навчання; • навчальне середовище з мінімальними інституційними обмеженнями; • відсутність географічних кордонів; • підвищення іміджу та репутації освітньої організації; • зменшення міграції робочої сили 	<ul style="list-style-type: none"> • додаткові, часто великі початкові інвестиції для впровадження; • висока частка споживачів, які не завершують навчання; • обов'язкові комп'ютерні навички; • фрагментарність отримання знань не забезпечує комплексність засвоєння освітнього контенту; • низька достовірність процесу віддаленого спілкування; • необхідність залучення додаткових спеціалістів; • необхідність корегування організаційної структури освітньої організації, створення додаткових функціональних зв'язків між окремими структурними підрозділами; • значна вартість обслуговування контенту навчання; • необхідність адаптації корпоративної мережі до вимог онлайн-навчання; • відсутність особистого контакту з учителем (тренером, викладачем); • проблемність оцінювання знань або їх відсутності

Джерело: розроблено на основі [6]

обсягів навчальної інформації, яку має сприйняти та засвоїти студент. Нові технології виявляються ефективними для самостійного навчання, що є важливим на етапі переходу до неперервної освіти впродовж життя [1].

Всі недоліки онлайн-освіти лежать у площині необхідності високої самодисципліни та самоорганізації учасників такого навчального процесу, адже відсутність постійного контролю з боку викладача та можливість «розтягувати» навчальний процес на будь-який час, відсутність відповідальності з боку здобувача знань сприяють зниженню ефективності навчального процесу. Цей недолік частково можна усунути за рахунок використання таких мотиваційних факторів, як, наприклад, нагородження або заохочення до участі в конкретній діяльності.

Проте саме сьогодні налагодження онлайн-освіти є актуальним для України, оскільки вона має одну вагому перевагу над традиційною освітою – низьку вартість або взагалі можливість безкоштовного отримання знань. Така освіта може стати заходом, що дасть змогу нівелювати основні негативні тенденції, що притаманні вітчизняній освітній сфері, – брак коштів та низьку платоспроможність потенційних здобувачів знань.

Оцінити потенціал освітніх послуг, що отримуються он-лайн, можна за допомогою SWOT-аналізу (табл. 2). Його результати підтверджують тезу про те, що онлайн-освіта має вагомими сильні сторони та можливості реалізації в Україні. Причому слабкі сторони та зовнішні обмеження зумовлені передусім низьким фінансовим забезпечен-

Таблиця 2

SWOT-аналіз можливостей упровадження онлайн-освіти в Україні

Загрози	Можливості
1. Ймовірність тривалого подолання вхідних бар'єрів входу на ринок онлайн-освіти через присутність на ньому значної кількості провідних ЗВО. 2. Прийняття державних регуляторних актів, що стримуватимуть розвиток онлайн-освіти. 3. Технічні обмеження іншими державами доступу до їхніх цільових ринків. 4. Втрата авторських прав	1. Навчання учнів або студентів з особливими потребами, вводячи їх до загального освітнього середовища за місцем проживання (інклюзивна освіта). 2. Збільшення цільового ринку за рахунок сільської молоді. 3. Оперативне усунення дефіциту методичного забезпечення як окремих курсів дисциплін, так і спеціальностей. 4. Залучення цільових сегментів «дорослі учні» та «іноземні студенти»
Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Кадровий потенціал. 2. Зростання рівня охоплення Інтернетом населення України, у тому числі й сільської місцевості. 3. Підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення. 4. Зростання потреби в динамічному оновленні професійних знань. 5. Можливість зменшення витрат часу на освіту в бюджеті часу потенційного споживача освітніх послуг. 6. Відносно традиційної освіти нижчі питомі витрати на реалізацію освітнього процесу	1. Відсутність можливостей швидкого доступу до 4G- та 5G-технологій. 2. Інституційне неприйняття зарубіжної практики дистанційної освіти. 3. Переважно низький рівень інноваційного мислення у викладачів ЗВО. 4. Відсутність фінансової підтримки державою. 5. Недостатній досвід потенційних викладачів у формуванні онлайн-курсів. 6. Відсутність довготривалих практик, верифікованих ринком методик дистанційного викладання. 7. Дефіцит інвестицій в онлайн-освіту. 8. Дефіцит науково-педагогічних кадрів, які володіють іноземними мовами на професійному рівні

Джерело: власне напрацювання

Таблиця 3

Розподіл домогосподарств за доступом до послуг Інтернету

	2010			2016		
	усі домогосподарства	у тому числі ті, які проживають		усі домогосподарства	у тому числі ті, які проживають	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості		у міських поселеннях	у сільській місцевості
Частка домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома	22,9	30,4	5,9	54,0	65,5	30,6
Частка осіб, які за останній рік користувалися послугами Інтернету	22,0	28,9	7,5	53,0	62,7	34,1
у тому числі вдома	82,2	85,6	54,1	92,9	95,3	84,2

Джерело: складено за [9, с. 105]

ням освітніх закладів, їх технічною та методичною неготовністю, а також неприйняттям суспільством. Окрім того, як вважають вітчизняні науковці, розвиток дистанційного навчання в Україні не відповідає загальним тенденціям інформаційного суспільства, що, передусім, зумовлено недосконалим законодавчим і нормативним забезпеченням [2].

Важливою умовою реалізації онлайн-освітніх послуг є доступ потенційних користувачів до онлайн-середовища. Слід зазначити, що в Україні за останні шість років доступ користувачів до мережі Інтернет зріс у декілька разів, що свідчить про достатню технічну забезпеченість реалізації онлайн-освітніх послуг серед населення (табл. 3).

Дані, представлені в табл. 3, засвідчують, що традиційно користувачами Інтернет-послуг є міські жителі, що зумовлено як вищим рівнем їхнього матеріального забезпечення, більш сформованою культурою споживання таких послуг, так і кращими технічними можливостями їх отримання. Як сільське, так і міське населення користується Інтернет-послугами переважно вдома. Це більш характерно для міського населення (95,3% всіх опитаних), проте й частка сільського населення, якій притаманний такий підхід до отримання Інтернет-послуг, теж є високою (84,2%). Це свідчить про достатній рівень організаційних та технічних можливостей реалізації онлайн-освітніх послуг як серед міського, так і сільського населення України.

Відомі закордонні ЗВО вже давно використовують онлайн-освіту не лише як засіб додаткового заробітку, а й як форму ринкової комунікації, що дає можливість підвищити їх присутність на освітньому ринку. Сьогодні основний розвиток онлайн-освіта набула в розвинених країнах світу, зокрема у США та в деяких європейських країнах. Її базовими характеристиками є можливість вибору мови (переважає англійська, але можна знайти курси російською,

іспанською тощо); відсутність оплати; після закінчення навчання можна отримати сертифікат міжнародного зразка (Paid Certificate Available) [10].

Значна кількість американських ЗВО пропонують отримати он-лайн ступінь бакалавра, задовольняючи потреби різних студентів (традиційних, працюючих професіоналів, іноземців). При цьому застосовуються такі ж навчальні плани, що й за традиційної форми навчання [11]. До найкращих американських ЗВО, що пропонують онлайн-підготовку фахівців за різними освітніми програмами, належать: The University of Florida (рейтинг 89,79), University of Central Florida (75,49), Northeastern University Global Network (72,14), University of Alabama at Birmingham (71,99), Liberty University (71,63), Florida International University (71,46). Найпопулярнішими є бакалаврські програми з біології, англійської мови, інформатики, інформаційних технологій, менеджменту, медичних сестер. Менш представлені магістерські програми, що передбачають отримання диплому магістра за такими освітніми напрямками, як ділове адміністрування, служби пожежної й екстреної допомоги, геронтологія, аерокосмічна інженерія та механіка, бухгалтерський облік, криміналістика, інформатика [12].

У 2014 р. у США кожен із чотирьох студентів (28%) проходив принаймні один курс дистанційної освіти, що на 217 275 більше, ніж у 2013 р. Більшість американських ЗВО повністю орієнтовані на вітчизняних студентів, проте деякі з них просувають стратегії залучення іноземців [13], хоча частка іноземних студентів поки що є незначною (лише 0,7% всіх студентів). Дистанційну освіту традиційно реалізують державні американські освітні заклади. За статистичними даними, на осінь 2016 р. 1 147 028 (18,0%) студентів пройшли принаймні один дистанційний курс у приватних некомерційних, 831 673 (13,1%) – комерцій-

Таблиця 4

Характеристики українських онлайн-освітніх платформ

Платформа	Галузі знань	Умови проведення занять
Prometheus	економіка, управління, медицина, філософія, історія, політологія, культурологія, психологія, англійська філологія, програмування, юриспруденція, школа (підготовка до ЗНО)	відео лекцій, завдань, форумів; різні цільові аудиторії; базові знання – програма середньої школи
Студія онлайн-освіти EDERA	економіка, публічне управління, політологія, українська філологія, програмування, школа (для вчителів початкової школи)	відео лекцій, домашніх завдань, екзаменів, обговорення
Громадянська освіта Відкритого університету Майдану	економіка, публічне управління, психологія, юриспруденція, журналістика	відео лекцій, домашніх завдань, перевірка знань за допомогою тестів, форумів; отримання супровідної інформації здійснюється на e-mail слухача
Duolingo	англійська філологія	ігрова форма з елементами мотивування переходу на складніший рівень; письмові уроки та диктанти
Освіта онлайн	школа (підготовка до ЗНО)	відеоуроки, конспекти, тести, тренажери, вебінари, запитання

Джерело: власне напрацювання

них і 4 380 420 (68,9%) – у державних установах. Частка студентів дистанційної освіти, що навчаються у державних установах, трохи нижча за частку загального студентського складу (68,9% студентів дистанційної освіти проти 72,9% всіх студентів) [14].

Отже, поява онлайн-освіти сприяла розвитку концепції безперервного навчання, яка з кожним роком знаходить усе більше нових прихильників. З її допомогою можна швидко та зручно отримати ті чи інші навички або знання. Онлайн-формати дали змогу значно розширити спектр предметів, доступних для вивчення, їх зміст стає ширшим, а процес навчання – більш комфортним.

Вітчизняне освітнє онлайн-середовище поки що не настільки насичене, як, наприклад, США або країн Європи, проте присутні освітні платформи, котрі професійно та переважно безкоштовно пропонують широкий вибір освітніх програм (табл. 4).

Програми на вітчизняних онлайн-платформах є короткотерміновими, у вигляді курсів і поки що не можуть повноцінно замінити традиційну професійну або вищу освіту. Вони можуть використовуватися працевластцями для підвищення кваліфікації працівників і учнями чи студентами для підвищення власного рівня знань або викладачами освітніх закладів різних рівнів та вчителями шкіл як доповнення до основного курсу дисципліни. Менше 10 українських ЗВО пропонують дистанційне навчання за освітніми програмами економічного, технічного та комп'ютерного спрямування.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, в умовах глобалізації та інформатизації суспільних процесів нові форми освіти, до яких належить і онлайн-освіта, дають змогу створити сприятливі умови та можливості для інтегрування вітчизняної економіки у світовий простір. Світові тенденції, що яскраво проявляються у розвинених країнах світу і стосуються освітньої діяльності, зокрема навчання протягом усього життя за рахунок швидкого старіння знань, характерні й для України. Якщо врахувати типові для вітчизняної економіки у цілому та освітньої галузі зокрема проблеми низької платоспроможності потенційних здобувачів освітніх послуг, а також брак фінансування закладів освіти, то впровадження онлайн-освіти, крім іншого, може стати важливим джерелом економії державних коштів за незмінної якості навчання. До отримання освітніх послуг он-лайн потенційно готове більше 65% міського та 30% сільського населення, і його частка щороку зростає. Крім збільшення місткості ринку освітніх

послуг та підвищення їхньої якості, онлайн-освіта дає змогу підвищити рівень інформаційної присутності ЗВО в освітньому середовищі та, відповідно, рівень лояльності їхніх потенційних клієнтів та власний імідж.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мамон О.В. Тенденції розвитку електронної освіти та ефективність упровадження e-learning у традиційну освіту. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. 2014. Вип. 2(13). С. 302-307.
2. Самолук Н., Швець М. Актуальність і проблемність дистанційного навчання. URL: file:///C:/Users/Admin/Desktop/Npd_2013_1_50.pdf.
3. Іванюк І.В. Формування понятійно-термінологічного апарату з питань розвитку дистанційної освіти. URL: http://lib.iitta.gov.ua/740/1/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf.
4. Вовк О.Б. Системи електронного навчання – нові форми сучасної освіти. Математичні машини і системи. 2015. № 3. С. 79-86.
5. Бугайчук К.Л. Дистанційне та електронне навчання: сутність, особливості, співвідношення. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1477/distanciyne_ta_elektronne_navchannya_sut.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
6. Smal T. Nauczanie na odległość (e-learning). URL: file:///C:/Users/Admin/Desktop/httpwww_wso_wroc_plw_ydzialywpikbnpid2009zn32009smale-learning.pdf.
7. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38-39. С. 380.
8. Trends in Higher Education Marketing, Recruitment, and Technology. Hanover Research, March 2014. Washington: Academy Administration Practic. 26 p. URL: http://www.washington.edu/.../hanover-research-executive-overvie.
9. Статистичний щорічник України за 2016 рік. К.: Державна служба статистики України, 2017. 611 с.
10. Топ-25 безкоштовних бізнес-курсів усіх часів. URL: http://osvita.ua/abroad/higher_school/distance-learning/50673/.
11. Online Degree Programs. URL: https://www.internationalstudent.com/study_usa/online-degrees/.
12. Accredited online colleges your complete guide for 2018. URL: https://www.bestcolleges.com/features/top-online-schools/.
13. US universities recruiting online students from abroad? URL: https://www.studyportals.com/blog/us-universities-recruiting-online-students-from-abroad/.
14. Seaman J.E., Allen I.E., Seaman J. Grade Increase: Tracking Distance Education in the United States. URL: https://onlinelearningsurvey.com/reports/gradeincrease.pdf.